

مقایسه میزان توجه به نماز و مقدمات آن در محتوای کتاب هدیه های آسمان قدیم و جدید پایه دوم ابتدایی

محسن بزرگر، عالیه ایزدی

Mohsen.bazregar@gmail.com

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی مقایسه میزان توجه به نماز و مقدمات آن در محتوای کتاب هدیه های آسمان دوم ابتدایی قدیم و جدید و با روش توصیفی و تحلیل محتوا صورت گرفت، جامعه آماری پژوهش؛ محتوای کتاب هدیه های آسمان چاپ سالهای ۱۳۹۲ و ۱۳۹۰ بود که کل جامعه مورد مطالعه قرار گرفت. ابزار مورد استفاده سیاهه تحلیل محتوا و واحد تحلیل، جملات مندرج در محتوای کتاب های هدیه آسمان دوم ابتدایی بود. نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که ۱۳/۸۵ درصد کتاب قدیم و ۲۰/۷ درصد کتاب جدید مرتبط با نماز و مقدمات آن و مسجد می باشد و تفاوت توجه در هر دو کتاب ۶/۸۵ درصد بود که در کتاب جدید نسبت به قدیم بیشتر است. کلید واژه ها: نماز و مقدمات آن، کتاب هدیه های آسمان دوم ابتدایی، تحلیل محتوا.

مقدمه

تعلیم و تربیت روند بروز حقیقت است و چون حقیقت مطلق، خداست، تعلیم و تربیت نیز روند تقرب به خداست و این، معنای رستگاری است. تعلیم و تربیت واقعی، آدمی را به سوی خداوند هدایت می کند و چون برای رستگاری انسان لازم است، بنابراین باید با کیفیتی بسیار معنوی ارائه شود (وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۸۱: ۴).

پرورش مذهبی در مقایسه با سایر جنبه های پرورشی از جایگاه ویژه ای برخوردار است. زیرا در نظام مبتنی بر نگرش های مذهبی، هدف های دینی به منزله ی چتری هستند که سایر جنبه های پرورشی را نیز در بر می گیرند. در بیان هدف های درسی دینی باید به این امر توجه شود که دین مجموعه ای از دستورهای عملی و اخلاقی، فردی اجتماعی می باشد که لازم است برای پرورشکاران مذهبی و معلمین و دانش آموزان قابل درک و عمل و خالی از هر گونه کلیت و ابهام باشد.

دوره ابتدایی برای دانش آموزان، مقطعی سرنوشت ساز است و شالوده شخصیتی و فکری افراد پی ریزی می شود. برخی از دروس برای دانش آموزان جالب و دوست داشتنی است و این علاقه به دروس خاص ممکن است، مسیرتحصیل و شغلی افراد را تغییر دهد. آنچه که علاقه مندی دانش آموزان را به برخی کتابها ی درسی بر می انگیزد، به عوامل مختلفی، از جمله معلم، روش تدریس و کتاب درسی بستگی دارد. کتاب درسی از اجزای مختلفی تشکیل شده است: جلد، متن، تصویر، پرسشها، رنگ و فونت حروف، هرچه این اجزاء، بویژه متن، پرسشها و تصاویر فعلا لبر باشد، میزان انگیزه و علاقه به درس نیز افزایش می یابد و آن درس می تواند در زندگی دانش آموز مؤثرتر باشد. شیوه تدوین فعال محتوا بر نقش یادگیرنده در آموزش و افزایش این نقش تأکید دارد و از وی می خواهد که در پاسخ گویی به سؤالاها، اطلاعات و مفروضات را تجزیه و تحلیل کند و نتایج حاصل کار خود را بیان کند و درباره سؤالاتی که پاسخ آنها صریحا داده نشده است، فکر کند و جواب دهد (شعاری نژاد ۱۳۶۴).

لازمه وصول به هدف های کلی و عمیق، طراحی برنامه های آموزشی و درسی است. آموزش مذهبی و دینی به خصوص پس از پیروزی انقلاب اسلامی از اهمیت ویژه ای برخوردار گردیده است و در نظام آموزشی، درس دینی مهم ترین وسیله برای آموزش دینی و مذهبی کودکان و نوجوانان این سرزمین می باشد. در جمهوری اسلامی ایران برای هر مقطع از تحصیل اهدافی تعریف شده است که انتظار می رود فراگیر در پایان دوره تحصیلی به اهداف مورد نظر برسد. از جمله برای آموزش ابتدایی اهداف مختلفی در نظر گرفته شده است که یکی از مهم ترین این اهداف، اهداف اعتقادی است. درسهای که به بیان مفاهیم اعتقادی همچون توحید و خداشناسی می پردازند، ارتباط تنگاتنگی با دروس اخلاقی و احکامی دارند. در درسهای اعتقادی هدیه های آسمان دوم ابتدایی، دانش آموزان یاد می گیرند که خداوند مهربان است. وقتی با مهربانی خداوند آشنا شدند و فهمیدند که او دوست انسان هاست، در درونشان علاقه ی شدیدی به ارتباط با خدای مهربان پیدا می کنند. و دوست دارند که با او سخن بگویند و خواسته هایشان را با خدای مهربان در میان بگذارند. در اینجا است که مبحث نماز به عنوان بهترین راه گفت و گو با خداوند مطرح می شود. و به بیان شرایط احکامی نماز پرداخته می شود، یعنی از بحث اعتقادی به بحث احکام پل زده می شود (آمار و همکاران، ۱۳۹۱).

اهمیت تربیت دینی در نظام اسلامی و توجه وافر دست اندرکاران تعلیم و تربیت به آن، قطعاً از جمله عوامل تاثیر گذار در عرصه تربیت دینی و ارائه ی مواد آموزشی دینی در مقاطع گوناگون است. انتظار طبیعی آن است که این مواد باید، در صورتی که از شرایط مناسب از قبیل قوت متن و تناسب آن با مقطع سنی و تحصیلی و پاسخگو بودن به نیازهای

دینی و شیوه های تدریس مناسب برخوردار باشد، نقش اساسی در تقویت باورهای دینی دانش آموزان داشته باشد و آنان را به احکام عملی و رفتارهای اخلاقی پایبند نماید. پرسش این است که آیا در نظام آموزش و پرورش ما آن گونه که بایسته است این شرایط مورد توجه قرار گرفته است یا نه؟ آیا کتابهای دینی از محتوایی پویا متناسب با نیازهای دینی و آموزشی دانش آموزان مقاطع مختلف برخوردار است؟ (صادق زاده قمصری، ۱۳۷۷، ص ۵۵).

با توجه به اهمیت تربیت دینی در مقاطع گوناگون تحصیلی، محتوای مواد آموزش دینی لازم است متناسب با شرایط سنی و پاسخ گوی نیازهای دینی دانش آموزان باشد، علاوه بر این، محتوای حکایت های دینی باید دانش آموز را فعالانه در فرایند یادگیری درگیر کند و آنان را به تفکر و تعقل درباره ی مطالب ارائه شده وادار کند. کاوش، بررسی علمی و عادت های ذاتی، کنجکاوی و آزاد اندیشی از ارکان رویکرد کاوش - محور است (ستایش، ۱۳۸۵).

در روایات اسلامی آشنا نمودن کودک با اعمال و احکام عبادی دینی از همان دوران کودکی سفارش شده است. کودکان علاوه بر فراگیری اعمال ظاهری باید با احساس نهفته این اعمال هم آشنا شوند و این هدف از طریق آموزش های ساده و به موقع انجام می پذیرد. این آموزشها باید منجر به انس و علاقه به انجام این اعمال و تکمیل آموخته های کودکان به ویژه دختران که در دوران دبستان به سن تکلیف می رسند، بشود. در آموزش احکام نماز در این پایه به منظور اثر گذار بودن آموزش، محتوای آموزش نماز باید متناسب با نیاز و سن دانش آموز باشد و با دید از آموزش مسائلی که دانش آموزان در این دوره به آن اطلاع ندارند پرهیز کرد (آمار و همکاران، ۱۳۹۱).

در نظام آموزش و پرورش کشور ما برنامه درسی مدارس یکی از اساسی ترین منابع و مراجع یادگیری دانش آموزان محسوب می شود و اکثر فعالیتها در چارچوب برنامه های درسی قرار می گیرد. آنچه که مسأله ی پژوهش حاضر را تشکیل می دهد این است که در مقایسه محتوای کتاب هدیه های آسمان دوم ابتدایی قدیم و جدید، چه میزان مفاهیم مرتبط با نماز و مقدمات و واجبات آن و مؤلفه مسجد ارائه شده است تا از این طریق بستر مناسبی برای تجدید نظر و ارائه پیشنهادات لازم جهت تجدید نظر و تغییر در برنامه درسی فراهم شود.

از جمله پژوهش های صورت گرفته در این زمینه پژوهشی است که به وسیله ایمانی و مظفر (۱۳۸۳) انجام گرفته است. در این پژوهش محققان به تحلیل محتوای کتاب هدیه های آسمان و کتاب کار پایه دوم دبستان سال ۱۳۸۱ در مقایسه با تعلیمات دینی چاپ ۱۳۸۰ پرداخته اند. نتایج این تحقیق گویای این مطلب است که ضریب درگیری دانش آموزان با متن و تصاویر در کتاب تعلیمات دینی و کتاب هدیه های آسمانی و کتاب کار پایین است و به درگیری دانش آموزان با متن و تصاویر منجر نمی شود اما ضریب درگیری ۱/۱ پرسشها بیانگر این امر است که کتاب هدیه های آسمانی موجب درگیری بیشتر دانش آموزان شده است، در صورتی که کتاب تعلیمات دینی قبلی در این زمینه ضعیف عمل کرده است. به طور کلی، ضریب درگیری محتوای کتاب های دوم ابتدایی قبل در مقایسه با کتابهای جدید بسیار پایین است. نتیجه اینکه کتابهای جدید هدیه های آسمانی و کتاب کار جدید در پایه دوم ابتدایی سبب درگیری دانش آموزان با محتوا شده است.

ناجی (۱۳۸۱) در تحقیقی با عنوان " بررسی و تحلیل محتوای کتاب تعلیمات دینی سوم دبستان بر اساس روشهای تحلیل محتوای فرای، فلش، گانینگ، مک لافلین، روش بررسی سؤاها و تصاویر ویلیام رومی، و مدل طرا حی و طبقه بندی هدفهای آموزشی مریل به ارزشیابی و تحلیل محتوای کتاب مذکور پرداخته است. نتایج تحقیق وی بیانگر دشواری خوانایی مطالب کتاب بوده است. تحلیل تصاویر و نمودارهای کتاب و سؤالات نشان داد

که سؤاها متناسب با درک کودک است، اما آنها را به تفکر و نمی دار؛ ضمن آنکه تعداد سؤاها زیاد است . در الگو ی مریل نیز در تمرینها همه دروس به غیر از درس اول و چهاردهم از مثالها و تعمیمها ی جدید استفاده شده است. تاکنون مقالات بسیاری پیرامون اهمیت فریضه نماز نوشته شده است اما موضوع بررسی میزان توجه به نماز و مقدمات آن در محتوای کتاب هدیه های آسمان دوم ابتدایی قدیم و جدید و مقایسه این دو کتاب موضوع تازه ایست که تا به حال پژوهشی پیرامون آن صورت نگرفته است.

سوالات پژوهش

- ۱- میزان توجه به نماز و مقدمات آن در محتوای کتاب هدیه های آسمان دوم ابتدایی قدیم چگونه است؟
- ۲- میزان توجه به نماز و مقدمات آن در محتوای کتاب هدیه های آسمان دوم ابتدایی جدید چگونه است؟
- ۳- نتایج مقایسه میزان توجه به نماز و مقدمات آن در محتوای کتاب هدیه های آسمان دوم ابتدایی قدیم و جدید چگونه است؟

روش تحقیق

روش پژوهش تحلیل محتوای متن کتاب هدیه های آسمان قدیم و جدید می باشد. در روش تحلیل محتوا، سعی میشود اطلاعات کیفی به داده های کمی تبدیل و سپس تجزیه و تحلیل گردد. حوزه مطالعه شامل مقایسه کتاب هدیه های آسمان قدیم (چاپ ۱۳۹۰) و جدید (چاپ ۱۳۹۲) دوم ابتدایی است . واحد مطالعه، جملات مندرج در هر دو کتاب مذکور است. بدین ترتیب که همه جملات، پرسش های مندرج در محتوای دو کتاب هدیه آسمانی تجزیه و تحلیل شده است .

یافته های پژوهش

پاسخ به سوال اول: میزان توجه به نماز و مقدمات آن در محتوای کتاب هدیه های آسمان دوم ابتدایی قدیم چگونه است؟

جدول (۱): میزان توجه به نماز و مقدمات آن در محتوای کتاب هدیه های آسمان قدیم				
مولفه ها	فراوانی	درصد نسبت به جملات مورد توجه	درصد نسبت به کل جملات	
مقدمات نماز	طهارت (وضو)	25	28/7	4
	پوشش	1	1/1	1/16
	قبله	1	1/1	1/16
	پاکی بدن و لباس	0	0	0
	وقت	12	13/7	1/9
	مکان	0	0	0
	نماز و واجبات	44	50/5	7

63/	4/5	۴	مسجد
13/85	100	87	مجموع
628			مجموع جملات کتاب

همانطور که در جدول شماره (۱) مشاهده می شود مجموع جملات محتوای کتاب هدیه های آسمان قدیم ۶۲۸ جمله می باشد که ۸۷ جمله برابر با ۱۳/۸۵٪ مرتبط با نماز و مقدمات آن و مسجد می باشد بیشترین فراوانی مربوط به نماز و واجبات آن برابر با ۴۴ جمله و ۷٪ کل جملات کتاب می باشد و به مؤلفه های مکان و پاکی بدن و لباس نمازگزار توجهی نشده است.

پاسخ به سوال دوم: میزان توجه به نماز و مقدمات آن در محتوای کتاب هدیه های آسمان دوم ابتدایی جدید چگونه است؟

جدول (۲): میزان توجه به نماز و مقدمات آن در محتوای کتاب هدیه های آسمان جدید			
مؤلفه ها	فراوانی	درصد نسبت به جملات مورد توجه	درصد نسبت به کل جملات
مقدمات نماز	طهارت (وضو)	37	21/1
	پوشش	۲	1/14
	قبله	۱	57/
	پاکی بدن و لباس	۰	۰
	وقت	33	18/8
	مکان	۰	۰
	نماز و واجبات	83	47/4
	مسجد	19	10/85
مجموع	175	۱۰۰٪	20/7
مجموع جملات کتاب			847

همانطور که در جدول شماره (۲) مشاهده می شود مجموع جملات محتوای کتاب هدیه های آسمان جدید ۸۴۷ جمله می باشد که ۱۷۵ جمله برابر با ۲۰/۷٪ مرتبط با نماز و مقدمات آن و مسجد می باشد بیشترین فراوانی مربوط به نماز و واجبات آن برابر با ۸۳ جمله و ۹/۸٪ کل جملات کتاب می باشد و به مؤلفه های مکان و پاکی بدن و لباس نمازگزار توجهی نشده است.

پاسخ به سوال سوم: نتایج مقایسه میزان توجه به نماز و مقدمات آن در محتوای کتاب هدیه های آسمان دوم ابتدایی قدیم و جدید چگونه است؟

جدول (۳): مقایسه میزان توجه به نماز و مقدمات آن در محتوای کتاب هدیه های آسمان قدیم و جدید

اولین همایش ملی اسلام و سلامت روان - اردیبهشت ۱۳۹۴

مؤلفه ها	فراوانی کتاب قدیم	درصد نسبت به کل جملات کتاب قدیم	فراوانی کتاب جدید	درصد نسبت به کل جملات کتاب جدید	موضوعات	
					تعداد	درصد
طهارت (وضو)	۲۵	۴	۳۷	۴/۳۷	۱۰۰٪	
پوشش	۱	۱/۱۶	۲	۲/۲۵		
قبله	۱	۱/۱۶	۱	۱/۱۳		
پاکی بدن و لباس	۰	۰	۰	۰		
وقت	۱۲	۱/۹	۳۳	۳/۹		
مکان	۰	۰	۰	۰		
نماز و واجبات	۴۴	۷	۸۳	۹/۸		
مسجد	۴	۶/۳	۱۹	۲/۲۵		
مجموع	۸۷		۱۷۵			
مجموع جملات کتاب	۶۲۸	۱۳/۸۵	۸۴۷	۲۰/۷		

همانطور که در جدول شماره (۳) مشاهده می شود مجموع جملات محتوای کتاب هدیه های آسمان قدیم ۶۲۸ جمله که از این تعداد ۸۷ جمله برابر با ۱۳/۸۵٪ مرتبط با نماز و مقدمات آن و مسجد می باشد و مجموع جملات محتوای کتاب هدیه های آسمان جدید ۸۴۷ جمله که از این تعداد ۱۷۵ جمله برابر با ۲۰/۷٪ مرتبط با نماز و مقدمات آن و مسجد می باشد تفاوت درصد هردو کتاب ۶/۸۵٪ می باشد که در محتوای کتاب هدیه های آسمان جدید نسبت به قدیم بیشتر است. بیشترین میزان تغییرات در مؤلفه های وقت با تفاوت ۲٪ و نماز و واجبات آن با تفاوت ۲/۸٪ و مسجد با تفاوت ۱/۵۷٪ می باشد که در کتاب هدیه های آسمان جدید بیشتر است.

نتیجه گیری

نتایج پژوهش حاکی از آن است که:

- ۱- در محتوای کتاب هدیه های آسمان جدید ۶/۸۵ درصد نسبت به کتاب قدیم به نماز و مقدمات آن و مسجد توجه بیشتری شده است و این دقت برنامه ریزان و مؤلفان کتب درسی را می رساند اما در مؤلفه پاکی لباس و بدن نماز گزار و مکان در هردو کتاب توجهی نشده که امید است در بازنگری کتابها به این دو مؤلفه نیز توجه شود.
- ۲- علاوه بر بازنگری کتب درسی، دیگر عناصر برنامه درسی از جمله معلمان این دوره نیز نیازمند بروزرسانی اطلاعات و روش آموزش متناسب با محتوا می باشند که نیاز است به این مورد نیز توجه شود.

منابع:

- ۱- ایمانی محمد و مظفر محمد. (۱۳۸۳). تحلیل محتوای کتاب هدیه های آسمانی و کتاب کار در مقایسه با تعلیمات دینی پایه دوم ابتدایی. فصلنامه نوآوری های آموزشی. سال سوم، شماره ۱۱۵-۱۳۲۱.

- ۲- ستایش، حسن. (۱۳۸۵). ساختار محتوای کتاب درسی دانشگاهی با رویکرد کاوش - محور در کتاب درسی دانشگاهی : ساختار ویژگی های (جلد اول)، اولین همایش بین المللی "کتاب درسی دانشگاهی"، انتشارات سمت ۳۷-۳۸۹.
- ۳- شعاری نژاد، علی اکبر. (۱۳۶۴). روانشناسی رشد، تهران :انتشارات رشد.
- ۴- صادق زاده قمصری، علیرضا (۱۳۷۷-۱۳۷۶). تربیت اسلامی ویژه و آسیب شناسی تربیت دینی: راهنمای برنامه درسی تعلیمات دینی دوره دبیرستان و دانشگاهی. مرکز مطالعات تربیت اسلامی. نشر تربیت اسلامی.
- ۵- وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی (۱۳۸۱) ، کتاب معلم «هدیه های آسمان» تعلیم و تربیت اسلامی، دوم دبستان، اداره کل چاپ و توزیع کتابهای درسی، تهران.
- ۶- ناجی، جمیله سادا ت. (۱۳۸۱). بررسی و تحلیل محتوای کتاب تعلیمات دینی سال سوم ابتدایی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد خوراسگان.